

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ӨЗЛӨХИТ ДҮГНЭЛТ
ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ (UPR – UNIVERSAL PERIODIC REVIEW)
МЭДЭЭЛЛИЙН ХУУДАС

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮМҮҮСИЙН ЭРХ

Монгол Улс Ази-Номхон Далайн Бүсийн Инчоны стратегийг албан ёсоор хүлээн авч, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хууль”-ийг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс (ХБХ гэх)-ийн оролцоотойгоор Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц /ХБХЭК/-ийн зарчимд нийцүүлэн

өөрчлөхөөр ажиллаж байгаа, “ХБХЭК-ийг 2013-2016 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө” –г анх удаа баталсан зэрэг ахиц байна. Хэдийгээр дээр дурьдсан дэвшилттэй алхмууд хийгдсэн ч хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй, үр дүн тогтвортой биш байгаагаас ихэнх зохицуулалт цаасан дээр л үлдэх хандлага зонхилж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд нийтлэг зөрчигдөж байгаа эрхүүд:

- Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх
- Эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах
- Бие даан хараат бусаар амьдрах
- Чөлөөтэй зорчих
- Сурч боловсрох
- Мэдээлэл хайх, хүлээн авах
- Хөдөлмөрлөх
- Шударга шүүхээр шүүлгэх

ТУЛГАМДАЖ БҮЙ АСУУДАЛ

Монгол Улсын хууль тогтоомжийг ХБХЭК-д нийцүүлэх, ХБХЭК-ийг шүүхэд эх сурвалж болгох үүднээс “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд нийтлэх шаардлагатай байна. Мөн түүнчлэн ХБХ-ийн эрхийг баталгаажуулсан зохицуулалт салбар хоорондын уялдаагүйгээс хэрэгжилт хангалтгүй.

Монгол Улсад ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг тусгайлсан хууль байхгүй. Үндсэн хуулийн ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон үндэслэлд хөгжлийн бэрхшээл, бие эрхтний согог гэж ороогүй. Үүний улмаас ялгаварлан гадуурхсан хууль, дүрэм батлагдан мөрдөгдөх нь түгээмэл байна. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлийг хөдөлмөрийн чадвар алдалтаар тогтоож байгаа нь тэднийг шууд ялгаварласан зохицуулалт юм.

КЭЙС, БАРИМТ, ТАЙЛБАР

Хөдөлмөрийн хуулийн ХБХ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн квотыг хэрэгжүүлэх үүрэг Хөдөлмөрийн хэлтэст, хариуцлага тооцох үүрэг Мэргэжлийн хяналтын газарт байдаг бөгөөд эдгээр байгууллага хамтын ажиллагаагаа уялдуулдаггүй тул хууль зөрчигчдөд хариуцлага хүлээлгэхгүй байх нь түгээмэл байна.

“Хөдөлмөрийн тухай хууль”-ийн 111.7-д “...хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхлэх боломжтой ажил, мэргэжлийн жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн ЗГ-ын гишүүн батална” гэж заасан, мөн MNS 5012:2011 “Нийтийн зорчигч тээврийн үйлчилгээ, Ангилал ба үйлчилгээнд тавих ерөнхий шаардлага” гэсэн стандартын 5.8 – д “... хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг зөвхөн асран хамгаалах хүнтэй явахыг зөвшөөрнө” гэсэн нь ХБХ-ийн бие даан амьдрахыг үгүйсгэсэн, ялгаварлан гадуурхсан заалт юм.

Тэргэнцэртэй эмэгтэй Г-д эмч нь “Чи өөрөө тэргэнцэртэй учир аборт хийлгэ” хэмээн зөвлөжээ.

<p>Дэд бүтэц хүртээмжгүй байгаагийн улмаас ХБХ-ийн чөлөөтэй зорчих, сурч боловсрох, мэдээлэл хайх, хүлээн авах, эмнэлгийн тусламж авах эрхүүд түгээмэл зөрчигдөж байна. ХБХ-ийг нийтийн тээвэр, иргэний барилга байгууламжид зорчих боломжийг хангах стандарт батлагдсан ч хэрэгжүүлэх механизм маш сул, хариуцлага тооцох арга хэлбэр тодорхойгүй тул хэрэгжилт хангалтгүй байна.</p>	<p>Нийслэлийн төвийн дүүргийн зам дагуух хамгийн тохижилттой хэсгийн 26 байгууллагад үнэлгээ хийхэд 50% нь огт хүртээмжгүй, 27% нь стандарт бус налуу замтай, 15% нь налуу замтай ч дотроо олон шаттай, үлдсэн 8% нь боломжийн налуу замтай, дотроо шатгүй байсан ч бие засах газаргүй байв.</p> <p>Эмнэлэг ХБХ-т хүртээмжгүй байна. Улаанбаатарын бүх эмнэлгийн 52.2% машины зогсоолоос эмнэлэг хүрэх зам нь хүртээмжгүй, 18.2 хувь налуу замгүй, 69.1% стандарт бус налуу замтай, эмнэлгүүдийн 71.9% цахилгаан шатгүй, 94.7% ХБХ-т зориулсан бие засах газаргүй болох нь тогтоогджээ.</p> <p>Нийтийн тээврийн зогсоол, нийтийн тээвэр ХБХ-т хүртээмжгүй. Гэвч Улаанбаатарт ХБХ-ийг зорчуулсан гэж төсвөөс нийтийн тээврийн компанид нөхөн төлбөр өгдөг бөгөөд 2013 онд л гэхэд 5.5 тэрбум (3 сая ам.доллар) төгрөгийг олгожээ.</p> <p>“Монголын Үндэсний Олон Нийтийн ТВ”-ийн “Цагийн хүрд” мэдээг эс тооцвол сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүс мэдээлэл хүлээн авах боломж хаалттай байна.</p>
--	--

<p>ХБХ-ийн хөдөлмөр эрхлэлт туйлын хангалтгүй, хөдөлмөрт бэлтгэх, дадлагажуулах бодлого нь ХБХ-ийг гар ажиллагаа зонхилдог, хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй, өрсөлдөх чадвар сул бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд илүүтэй хөтөлж байна.</p>	<p>15 ба түүнээс дээш насны ХБХ-ийн 19.9% нь л хөдөлмөр эрхэлж байгаа бөгөөд хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн 41.7% нь хувиараа, 35.7% нь цалинтай ажиллагч, 20.1% нь өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч байна.</p>
--	--

<p>ХБ-тэй хүүхдийг тусгай сургуульд түшиглэн боловсрол эзэмшүүлэх хандлага зонхилж байна. Бага, дунд боловсролын тухай хуулиар ердийн сургуулиуд ХБ-тэй хүүхдэд боловсрол эзэмшүүлэх нөхцлийг бүрдүүлэх үүрэг хүлээсэн ч дэд бүтэц хүртээмжгүй, багшлах боловсон хүчин дутмаг хэвээр байна.</p>	<p>Төрөлхийн ХБ-тэй 2 хүн тутмын 1 нь л боловсрол эзэмшдэг. 2014 онд Улаанбаатарт амьдардаг тархины саажилттай 150 хүүхдийн дунд судалгаа хийхэд 65% нь боловсролын ямар нэг байгууллагад огт хамрагддаггүй, 23 % нь сургуульд хамрагддаг, 12 % нь цэцэрлэгт хамрагддаг гэсэн судалгаа гарсан.</p>
---	--

МОНГОЛЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТББ-УУДЫН ФОРУМААС ДАРААХ ЗӨВЛӨМЖИЙГ САНАЛ БОЛГОЖ БАЙНА:

1. ХБХ-т хамаарах бүх эрх зүйн баримт бичгийг ХБХЭК-ийн зарчим, агуулгад нийцүүлэн шинэчлэх, энэ үйл явцад тэдний оролцоог хангах, хөтөлбөр, төсөлд санхүүжилтийг хамт шийдэх, хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхой болгох.
2. ХБХЭК-ийг “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд нийтлэх.
3. Ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг үр дүнтэй эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх.
4. ХБХ-ийг “хөдөлмөрийн чадвар алдалт”-аар тогтоодог аргачлалыг халах.
5. Салбар хоорондын асуудлыг зохицуулах бүтцийг Ерөнхий сайдын дэргэд байгуулах, бүх шатны Засаг даргын дэргэд ХБХ-ийн Зөвлөл ажиллуулах.
6. Боловсрол, эрүүл мэндийн салбарын барилга байгууламжийн стандартыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хүртээмжтэй болгох.
7. Сонсгол, хэл ярианы болон харааны бэрхшээлтэй хүмүүст мэдээллийг хүртээмжтэй хүлээн авах технологи бүрдүүлэх.
8. ХБХ-ийг нийтийн тээврээр зорчих боломжийг бүрдүүлэх шат дараатай арга хэмжээ авах.
9. ХБХ-ийг мэргэжил, дадлага олгох, хамт олны дунд хөдөлмөрлөхөд бэлтгэх ажлыг систем дэс дараалалтай, хооронд нь нягт уялдаатай зохион байгуулах.
10. ХБХ-ийн хувиараа эрхлэх хөдөлмөрийн нэр төрлийг олон болгох, хөдөлмөрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх техник технологийг нэвтрүүлэх.
11. ХБХ-ийг бие даан амьдрахад дэмжих хувийн туслах болон зөвлөх үйлчилгээний тогтолцоог нэвтрүүлэх эрх зүйн орчинг буй болгож, хэрэгжүүлэх.
12. ХБХ-ийн ангиллыг шинэчлэн боловсруулж, хөгжлийн бэрхшээлдээ тохирсон нийгмийн халамжийн үйлчилгээ авах боломжийг бий болгох.
13. ХБ-тэй хүүхэд залуучуудыг боловсрол эзэмших эрхээр хангахын тулд хамран сургалтын хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх.
14. Шинээр боловсруулах хамран сургалтын хөтөлбөрт ХБХ-ийн оролцоог хангах.
15. Багш, сурган хүмүүжүүлэгчдийг ХБ-тэй хүүхэд, залуучуудтай ажиллах арга зүйд сургах, бэлтгэх.
16. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тухай зөв ойлголт, хандлагыг төлөвшүүлэх зорилго бүхий мэдээллийг бодлого, дэс дараалалтай явуулах.
17. Төрийн бүх шатны алба хаагч нарт зориулсан ХБХ-ийн эрхийн тухай сургалтыг тогтмол явуулах. Сургалтад хамрагдсан хүмүүст нийгмийн үйлчилгээний байгууллагад ажиллах эрх олгох.
18. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нийгмийн асуудлыг тодорхойлох судалгааг үндэсний хэмжээнд хийх.
19. Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн ялгаатай хэрэгцээг хүндэтгэн үзэж, тэдний чадвар нөөц, онцлогт тохирсон бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх тодорхой арга хэмжээ авах.
20. Цаашид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн бүхий л эрхийг хангах, оролцоог дэмжих, хамгаалах талаар үндэсний хэмжээний хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх.
21. ХБХ-ийн сонгох эрхийг хангах зорилгоор сонгуулийн байр, сурталчилгааны ажлын хүртээмжийг нэмэгдүүлсэн хуулийн заалтыг тодорхой болгож, хэрэгжилтийг тогтвортой хангах.
22. ХБХ-ийг бүх шатны сонгуульд сонгогдох эрхийг баталгаажуулах түр тусгай арга хэмжээ авах.